

O nalazima još jednog „popisa“ stanovništva u Republici Makedoniji

Februar 2005.

Prof. Biljana Vankovska, profesor Filozofskog fakulteta u Skoplju

Ključne reči: makedonija, balkan, popis, referendum, ohridski sporazum

Citiranje: Vankovska, B. 2005. *O nalazima još jednog „popisa“ stanovništva u Republici Makedoniji*. [e-book] Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.

Idealista je cinik u nastajanju. Ovo je misao koja najbolje ilustruje psihološku transformaciju kod onih u Makedoniji koji su smatrali da je nedavni referendum o Zakonu o teritorijalnoj organizaciji sredstvo neposredne i participativne demokratije. Veliki broj onih koji su podržavali referendum bili su dovoljno realni da znaju da bi uspeh bio ravan čudu (zbog izuzetno visokog dvojnog ustavnog cenzusa i pritiska na građane bez presedana). Ipak, konačni ishod od samo 26% izlaznosti, oni su doživeli kao rezultat na rubu srama.

Ta "čudna skupina" koja je stala iza referendumске inicijative bila je nepravedno svedena na političku opoziciju. Nekima nije odgovaralo da priznaju dve važne činjenice: prvo, kao nikada ranije od 1991. godine, ovu su inicijativu podržali nezavisni intelektualci, ugledni univerzitetski profesori, članovi civilnog društva; drugo, dubina legitimacijske krize u zemlji nije davala pravo nikome, pa ni političkoj opoziciji, da referendumski pokret smatra "svojim" uspehom. Ubrzo nakon parlamentarnih izbora 2002. godine, rejting pobedničkih partija bio je u dramatičnom padu, dok se istovremeno glavna opozicijska partija (VMRO-DPMNE) suočila sa unutrašnjim raskolom (i, od nedavno, sa definitivnom podelom). Sva su istraživanja javnog mnjenja u proteklom periodu pokazivala poražavajuće rezultate: politički rejting vodećih političara nije prelazio dvocifrenu barijeru, više od polovine ispitanika ne veruje političarima i institucijama, a više od 70% smatra da su vladine institucije korumpirane. Imajući u vidu da su nedavni predsednički izbori uspeli na jedvite jade (zbog izuzetno slabe izlaznosti), pa čak uz sumnje da je bilo neregularnosti u smislu "pomaganja" da se pređe kritična granica od 50% + 1 glasač, malo ko je verovao da će uspeti inicijativa za skupljanje 150,000 potpisa, koliko je potrebno da referendum bude obavezno raspisan.

Inicijativa za referendum započela je još u februaru 2004. godine, a predlagač je bio Svetski makedonski kongres (SMK) – organizacija koja živi od donacija iz makedonske dijaspore, koristeći nacionalističku retoriku i sentimente iseljenika, ali bez ikakvog političkog ugleda u samoj Makedoniji. U trenutku eskalacije političke krize i javnog nezadovoljstva tokom pregovora oko teritorijalne podele zemlje, SMK se nije mogao pohvaliti sa više od 40,000 skupljenih potpisa tokom čitavih pet meseci. Onda se desio preokret i uključivanjem istaknutih javnih ličnosti i intelektualaca, pokrenut je nezaustavljiv proces – referendum je shvaćen kao poslednje sredstvo da se čuje glas građana, posebno od kako je u Parlamentu zakon izglasan, bez ikakvog obzira na nezadovoljstvo u društvu.

Arogancija i uverenje da se apatični građani neće pokrenuti, vratila se vlastima kao bumerang. U stvari, po mišljenju analitičara, vladajuća koalicija je bila najbolji "saveznik" SMK, jer je svojim ponašanjem najviše doprinela mobilizaciji građana u toku poslednjih nekoliko nedelja pre isteka ustavnog roka za skupljanje potpisa.

Suočena sa takvom građanskom inicijativom, ili bolje rečeno - opozicijom, vlast je preduzela dva koraka: prvo, nametnula je etnički diskurs i tako unapred "osudila" kao nacionaliste sve one koji su podržavali referendum; drugo, vlast na čelu sa predsednikom države je krenula u međunarodnu "ofanzivu", žaleći se međunarodnoj zajednici da joj je narod nacionalistički i da će, u slučaju uspešnog referenduma, biti dovedeni u pitanje mir, Ohridski dogovor i evroatlantske integracije. Albanski koalicioni partner je mogao mirno i sa zadovoljstvom da posmatra tok događaja, jer je makedonski partner "trčao njegovu trku". Interesantno, optužbe na račun etnonacionalizma su razmenjivale samo makedonske političke stranke. Međunarodna zajednica je bila alarmirana samim pomenom Ohridskog dogovora i etničkim argumentima, tako da se i ona aktivno uključila u antikampanju, koristeći i retoriku straha i retoriku obećanja. Još važnije, međunarodna zajednica se pridružila horu koji je osudio, inače legitimni, ustavni mehanizam (referendum) kao izraz etnonacionalizma, a cela kampanja je promenila fokus od političkog ka bezbednosnom aspektu situacije.

U tako dramatisovanoj atmosferi, bila je namerno zasenjena građanska argumentacija koja je ukazivala na loša rešenja Zakona, jer njegova osnova nisu bili evropski standardi nego etno-politički *deal*/i izborna geometrija. Zbog toga je postreferendumsko razočaranje, koje se graniči sa depresijom, najveće upravo kod onih koji su verovali u snagu građanske opcije. Da ironija bude veća, makedonske i strane elite i mediji proglasili su svih 420 hiljada glasača, koji su podržali referendum, nacionalistima i "konzervativnim snagama"... Kada su rezultati referenduma bili poznati, Makedonija je trebalo da ponovo postane malo čudo na Balkanu! Prihvatanje ovakvog tumačenja referendumskih rezultata značilo bi da je Makedonija uspela da se izleći od etnonacionalizma bukvalno preko noći. Drugim rečima, stavljanje etikete "nacionalista" svakome ko je glasao na referendumu, a još više onima koji su bili "za" (njih 420 hiljada), nalikuje svojevrsnom popisu stanovništva. Tako, makedonski građani nisu ni bili svesni da su ih 7. novembra 2004. godine ponovo prebrojali: na jednoj strani su bili nacionalisti (svi iz makedonske etničke zajednice), dok je na drugoj strani ostao fascinantan broj "osvešćenih ne-nacionalista" iz svih etničkih grupa. (Istini za volju, treba priznati da pripadnike drugih etničkih grupa niko nije ni smatrao relevantnim u navodnoj borbi makedonskog i albanskog nacionalizma). Dopadalo se to nekome ili ne, frapantna većina uopšte nije izašla na glasanje (više od milion i dvesta hiljada građana), i to je prava slika stanja. Padaju u vodu nalazi Galupovih istraživanja, koji su pokazivali da se više od 90% Makedonaca, oko 10% Albanaca i oko 50% ostalih građana nisu saglasili sa Zakonom. Legitimno je postaviti pitanje zašto su ljudi promenili mišljenje u predvečerje referenduma? Da je izašlo 850 hiljada glasača (koliko je ustavni cenzus za uspešan referendum), da li bi i onda pola elektorata zaslužilo epitet "nacionalista"?

U toj (navodno) "ne-nacionalističkoj" družini koja nije glasala, ipak je prednjačila albanska zajednica sa neverovatnim i kristalno čistim procentom od 0% izlaznosti!!! To je veliko "dostignuće" istorije zemlje, ali i rezultat za Ginisovu knjigu rekorda. Teško je verovati da se druge zemlje, naročito one zapadne demokratije ka kojima Makedonija naravno stremlji, mogu pohvaliti ovakvom jednoglasnošću građana i navodnoj podršci Zakonu koji je izgledao toliko kontroverzan. Postavlja se pitanje ispravnosti svih nalaza teorije demokratije, po kojoj je demokratija upravo negacija monolitnosti i jednoulja. Međutim, u Makedoniji je 7. novembra demokratija pobedila kroz apstinenciju, ili obrnuto – izgleda kao da je etnonacionalizam pobeden kroz neparticipiranje u

političkom procesu. U stvari, Makedonija je dokazala da je Bernard Šo i te kako u pravu kada kaže da je demokratija mehanizam koji osigurava da se nama ne upravlja bolje nego što zaslužujemo. U Makedoniji je na delu dokazano da je suspenzija demokratije, tj. "dobrovoljno" odbacivanje mogućnosti da se iskoristi individualno pravo na glasanje, pravo rešenje za sve nagomilane probleme. Naravno, malo se ko usuđuje da javno kaže da je postojao drugi "lek": zastrašivanje građana da će izlaskom na glasanje ili dovesti do nasilja ili izgubiti posao/socijalnu pomoć, garnirano uz američku "šargarepu" koja je pružena u zadnji čas, kroz unilateralnu odluku SAD da se u bilateralnim odnosima koristi ustavno ime zemlje.

U prvi mah, postreferendumska Makedonija je zaista izgledala drugačije, ukoliko je verovati euforiji domaćih i stranih političkih krugova. Slušajući i gledajući makedonske političare dignutih glava, sticao se utisak da nalazi UNDP o teškoj krizi političkog legitimiteta nisu uopšte bili tačni i da ona u stvari nikada nije postojala; jer, politički legitimitet može biti osporen i ugrožen samo kada su građani – građani, i kada glasno i jasno izražavaju svoje nezadovoljstvo načinom na koji neko u njihovo ime donosi odluke. Ili, obrnuto, ima li boljeg načina da se potvrdi i učvrsti legitimitet vlasti nego da se glasanjem na referendumu podrže vladini predlozi? Onog trenutka kada su makedonski građani učitali i ostali kod kuće (kako su ih savetovali oni na vlasti, ali i zapadni političari koji to isto nikada ne bi uradili sa svojim građanima u slučaju nacionalnog referenduma), dok su gledali španske i meksikanske TV serije –sve je došlo na svoje mesto: vlast je naglo povratila legitimitet, a bogami i samopouzdanje i aroganciju, međunarodni položaj i ugled zemlje se poboljšao, a predsednik je požurio da reafirmiše ne samo Ohridski dogovor, nego da i sebe promoviše u drugog Trajkovskog. Građani su, naizgled, mogli da ponovo utonu u svoju apatiju i tiho žive životac, ma kakav on bio. Ovoga puta, ipak, opterećen i osećanjem stida...

Međutim, samo nedelju dana nakon referenduma desio se neočekivani preokret: makedonski premijer Hari Kostov, koji je mesecima govorio da će u slučaju uspešnog referenduma dati ostavku, maltene je šokirao javnost kada je ostavku podneo onda kada se sve završilo kako je on hteo. Njegovo obrazloženje je poljulalo čitavu novokomponovanu političku idilu: optužio je albanskog koalicionog partnera za korupciju, nepotizam i shvatanje Ohridskog mirovnog procesa kao sredstvo za zapošljavanje ljudi Alija Ahmetija, lidera Albanske demokratske unije za integraciju, a na štetu prioriteta koji proizilaze iz evroatlantske integracijske agende. Verovatno će ovaj čin ostavke premijera jedne zemlje ostati ubeležen u analima onih koji se interesuju za tranzitologiju: premijer je javno priznao (doduše sa neoprostivim zakašnjenjem) sve što su pristalice referenduma govorile mesecima! Koalicija je odmah diskvalifikovala izjave premijera kao mišljenje običnog gradjanina, jer je on odjednom proglašen "privatnim licem"! I pored toga što će želja za vlašću i međunarodni "lepak", još neko vreme, držati koaliciju zajedno, ipak će ostati upamćeno ono što je Kostov naveo kao razlog svoje ostavke: da vlasti ne donose institucionalne odluke, već etno-političke elite sklapaju dogovore, bazirane na korupciji, nepotizmu, ucenama i, što je najvažnije, vodeći računa o etničkim interesima albanske političke elite, pa čak i na štetu prioriteta koje nameće ekonomija ili evroatlantska integracija zemlje. Svejedno, koalicija nastavlja dalje uz svesrdnu podršku međunarodne zajednice, albanski krugovi grade spomenike i memorijale balistima iz Drugog svetskog rata, dok se u selu Kondovu nadomak Skoplja (u stvari, po novom zakonu, Kondovo jeste Skoplje) slobodno šetaju naoružani i uniformisani ljudi koji sebe nazivaju "narodnom policijom". Makedonija *mora* biti success story, makar sve podsećalo na početak 2001. godine... U stvari, pitanje je koliko su se stvari promenile u poslednje tri i po godine?

Kada su se 2001. godine pojavili "tamo neki nacionalisti i teroristi", tadašnji generalni sekretar NATO Džordž Robertson je uzbuđeno izjavio da su to ljudi koji umesto glasačkih listića i demokratije više vole metke (*thugs and killers who prefer bullets to ballots*). Teroristi su uskoro, međutim, postali "borci za ljudska prava", a zatim i političari. Njihova je teza bila da moraju preduzeti vojne akcije kako bi podstakli proces demokratizacije i bolje zaštitili manjinska prava, pa je tako nasilje postalo "katalizator demokratskog političkog procesa". Oni su postali političari i cenjeni članovi vlade, ali izgleda da im *ballots* (glasački listići) ipak nisu na srcu, ili bar ne u svim situacijama kada treba glasati. Drugim rečima, oni su zadržali pravo da arbitrarno odlučuju kada su glasački listići poželjni i demokratski, a kada nisu. Još važnije je da oni (nekolicina, elita) odlučuju bukvalno u ime cele etničke zajednice, koja ih disciplinovano sluša! A kako i ne bi odlučivali kada su se borili 2001. godine, dok su ostali građani albanske nacionalnosti mahom ostali kod kuće i nisu se potukli sa svojim "slovenskim ugnjetačima".

Makedonija je prošla kroz teška iskušenja 2001. godine. Etnička makedonska zajednica se bolno i neprijatno suočila sa istinom o laži sa kojom je živela. Prvo bolno saznanje je bilo da zemlja nikada i nije bila oaza mira i da čin stvaranja nezavisne makedonske države nije jednako usrećio sve građane. Čak i oni koji nikada sebe nisu smatrali nacionalistima su, ipak, morali javno priznati da je toliko hvaljena multietnička demokratija više prazna floskula nego realnost. Mnogi su žalili što nije uspelo nastojanje da se nasilje prevenira izgradnjom snažnijeg temelja društva, koje bi onda lakše odolelo nekim "dođošima" iz Švajcarske, sa Kosova i sl. koji su "intenzivirali" demokratiju oružjem. Uprkos svemu, Makedonija je srećom ostala sinonim za "konflikt sa najmanjim brojem žrtava" i "najnamešteniji konflikt" na tlu SFRJ, osim slovenačkog. Tada je, naime, polovina makedonskih specijalaca uzela bolovanje. Supruge su krile svoje muževe tokom mobilizacije, sve dok nisu čuli da će država platiti nadoknadu (najveći broj ovih rezervista nije imao posao niti mogućnost da prehrani porodice, jer im ta ista država nije omogućila da pošteno zarade za život; ali, kada ih je "domovina" pozvala da je brane i uz to platila nadoknadu – tada su se odazvali.) Ipak, građani su ostali nemilitantni i nisu se potukli sa svojim komšijama Albancima, kao što se i većina Albanaca u Strugi, Gostivaru, Skoplju ili Kumanovu nije prihvatila oružja. Ipak, brojni Makedonci osećali su se poraženi u nečemu što se teško moglo nazvati ratom ili međuetničkim sukobom; ali ipak, ostali su ljudskost, tolerancija i osnova da se situacija postepeno prevazidje tako što će ljudi nastaviti da žive kao komšije.

Ali danas, mnogi postaju cinici, pa otvoreno kažu: taj isti miroljubivi narod se uplašio – glasanja! Uplašio se demokratije, pa nije izašao da glasa, makar da da podršku novom zakonu, ako mu je on bio toliko srcu drag. Oni koji su glasali bili su javno prebrojani i prokazani, pa čak i oni koji su bili za referendum (a nisu agitovali za njega). Za njih, čini se, neće biti amnestije kakvu su dobili oni koji su se prihvatili oružja 2001. godine. Celokupna fragilna piramida vlasti i održanje (makar i prividnog) mira mogu biti ugroženi pojavom Građanina i revitalizacijom građanske demokratije. Sistem koji se bazira na nekonzistentnom modelu konsocijalne demokratije ne ispunjava uslove za uspešno funkcionisanje, onako kako to navodi Liphard. Tako, svako pozivanje na liberalnu demokratiju zasnovanu na građanima i na odnosu građanin-vlast, direktno narušava model odnosa između etničkih tabora i njihovih lidera. Definitivno, 7. novembra 2004. godine mnogi su shvatili da pripadaju jednoj manjini – građanima koji ne žele da ih utabore u etničke torove i koji nisu zaštićeni nikakvim ustavnim garancijama.

Na prvi pogled se može zaključiti da je insistiranje na građanskoj demokratiji u Makedoniji ne samo donkihотовski, nego i opasan čin. Neki smatraju da je neuspeh referenduma spasio Makedoniju od novog konflikta, a da su oni koji su podržavali referendum, s principijelnih i demokratskih pozicija,

imali više sreće nego pameti. Ma koliko zvučalo cinično, u ovom stavu ima i malo istine. Jer, pozivanje na građane i demokratiju u društvu čije se (pri)mir(je) bazira na dogovoru (besi?) elita, a ne retko i na učenama (koje su poduprte pretnjom upotrebe nasilja), jeste isto što i pozivanje na revoluciju, promenu ustavnog poretka i državnog prevrata!! Sada, kada referendum nije uspeo, nestalo je i prave i istinske opasnosti da se nešto dramatično promeni, jer bez građana neće ni biti promene. I dalje na sceni dominiraju (pod svetlima ili u senci) dobri stari akteri: političari, etnički lideri i vojne strukture. Kao što je premijer Kostov neočekivano podneo ostavku kada referendum nije uspeo, tako su se i naoružane formacije UČK pojavile i paradiraju sada kada ne postoji "opasnost" od referenduma. Postojanje političke stabilnosti, demokratije i mira u Makedoniji nije nešto što se može lako dijagnosticirati – to je nešto što se zavisno od potrebe može stvoriti ili relativizovati. Zato, Makedonija i dalje ostaje talac čudne klackalice na kojoj se mir i demokratija smenjuju, a ipak i mir i demokratija ostaju prividni kao fatamorgana.

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Gundulićev venac 48, 11000 Beograd

Tel: 011 | 3287 226; 011 | 3287 334

Email: office@ccmr-bg.org

www.ccmr-bg.org | www.bezbednost.org